

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ІРАНСЬКИХ ВІДНОСИН (1992-2002 рр.)

МАЙДАН І.Г.,
кандидат історичних наук,
доцент

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

Ісламська Республіка Іран (ІРІ) відноситься до тих країн Близького і Середнього Сходу, які першими офіційно визнали державну незалежність України і у 1992 році встановили з нею дипломатичні відносини.

Вже з перших кроків розбудови політичних взаємин і Україна, і Іран продемонстрували досить високий рівень двосторонньої довіри та прагнення до розвитку і поглиблення співробітництва на основі принципів суверенної рівності, поваги до прав людини і основних свобод, неухильного дотримання загальноєвропейських принципів і норм міжнародного права¹.

Більш як десятирічний досвід співробітництва двох держав – України та Ірану – у всіх основних сферах – політичній, торгово-економічній, науково-технічній, культурній – підтвердив, що ці відносини розвивались в основному інтенсивно і плідно. Вони були і залишаються важливими як для України, так і для Ірану, і можуть стати пріоритетними в майбутньому.

У період з 1992 по 2002 рік вперше в історії двох країн були відкриті і діють донині Посольства ІРІ в Україні (січень 1992 р.) і Посольство України в ІРІ (листопад 1992 р.). З самого початку ці відносини характеризувалися активним політичним діалогом на найвищому та високому дипломатичному рівнях.

Тривалий час мого перебування і роботи в Ірані, у тому числі на посаді Надзвичайного і Повноважного Посла України в ІРІ, дають підстави проаналізувати і виділити умовно три основних етапи роз-

витку двосторонніх українсько-іранських взаємовідносин, що може полегшити розуміння суті і значення цих взаємовідносин.

Підводячи підсумки і відзначаючи певні здобутки у співробітництві двох країн, слід мати на увазі і невикористані можливості у двосторонніх зв'язках, підйоми і спади, особливо у торгово-економічній і науково-технічній сферах співробітництва.

Таким чином, **перший етап** можна охарактеризувати як етап становлення всебічного співробітництва між Україною та Іраном. Він охоплює період 1992-1996 рр. і характеризується досить інтенсивними та плідними результатами спільної співпраці сторін. Крім встановлення дипломатичних відносин і відкриття посольств двох країн, відбувся державний візит в ІРІ першого Президента України Л.М.Кравчука, візити Голови Верховної Ради І.С.Плюща, віце-прем'єр-міністра України К.І.Масика, Міністра закордонних справ України А.М. Зленка та інших посадових осіб нашої держави.

Важливими подіями у двосторонніх відносинах стали і офіційні візити в Україну керівників ІРІ, зокрема, Голови Меджлісу Ісламської Ради Алі Натєга Нурі, Міністра Закордонних Справ ІРІ Алі Акбара Велаяті, Міністра промисловості Мухаммеда Рези Неемат-заде та інших високих урядовців Ірану.

Під час взаємних візитів були підписані важливі міжурядові документи такі, як Декларація про принципи дружнього співробітництва між Україною та ІРІ, Торговельна угода, Меморандум про взаєморозуміння відносно економічного і промислового співробітництва, Транспортна угода та ін. Всього протягом зазначеного періоду було підписано 55 угод, договорів, меморандумів та інших двосторонніх документів.

Аналіз торгово-економічного співробітництва між Україною та Іраном з 1992 по 1996 рік показує, що товарообіг за цей час зріс з 500 тис. дол. до 200 млн. дол. США².

Надзвичайно важливим і для України, і для ІРІ став договір, підписаний сторонами про спільне будівництво літаків АН-140 на потужностях в іранському місті Ісфагані. Тоді проекти іранських замовників у нових АН-140 оцінювались в 120 літаків³. Вартість одного літака була визначена в 7,2 млн. дол. США. У 1996 р. було започатковано роботу спільної комісії з торговельно-економічного співробітництва. Саме з цього часу спостерігається активізація економічного співробітництва в українсько-іранських відносинах на створеній на той час потужній договірно-правовій базі.

Другий етап в українсько-іранських стосунках умовно можна вважати період 1997-1999 років. Він характерний тим, що досягнутий сталий поступ розвитку співробітництва наразився і на певні труднощі, особливо у політичних відносинах двох держав.

Низка факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру, які стали проявлятися в цей період, призвели до суттєвого поглиблення негативних тенденцій в українсько-іранському співробітництві. Зокрема, причиною цього стали і кризові явища у політичному, економічному і соціальному становищі України, і часті зміни урядових кабінетів, у тому числі керівників МЗС України тощо. За цих умов Україна не змогла скористатися можливостями одержання іранських пільгових кредитів, виділених їй під поставки нафти і газу, не зуміла залучити й значні інвестиційні ресурси Ірану.

Виявилися у той час також труднощі, пов'язані з суперечностями визначення Україною своїх зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів у відносинах з зарубіжними країнами. Залишилися, наприклад, не реалізованими і намічені візити в Україну Президента ІРІ та керівників українського уряду та Верховної Ради в Іран.

Загальмувався в певній мірі розвиток співробітництва двох країн у 1988 році, коли Україна під впливом масового дипломатичного тиску з боку США та деяких інших держав змушена була відмовитись від постачання турбін для іранської АЕС в Бушехрі.

Після деякого спаду в українсько-іранських взаєминах у 1997-1999 роках сторонами були вжиті заходи щодо відновлення динамічного розвитку двосторонніх контактів, перш за все, у політико-дипломатичній сфері.

Вже з початку 2000 року можна вважати, що наступив новий **третій етап** у двосторонніх відносинах України та Ірану. Сторони продовжили практику проведення політичних консультацій спочатку на рівні заступників міністрів, а пізніше і міністрів закордонних справ двох країн, 28-29 серпня 2000 р. у Києві відбулося друге спільне засідання міжурядової українсько-іранської комісії з торговельно-економічного співробітництва. Були підписані важливі документи. Серед них меморандум про взаєморозуміння другого спільного засідання Комісії, міжурядова угода про взаємну допомогу у митних справах, угода про заохочення і взаємний захист інвестицій, угода про уникнення подвійного оподаткування та ін.

Важливою подією в українсько-іранських міжпарламентських стосунках стало створення у вересні 2000 року в Меджлісі (парламенті) Ірану шостого скликання депутатської групи з міжпарламентських зв'язків з Україною.

У 2000 році найвищого рівня політичний діалог між Україною та Іраном досяг під час зустрічей Президентів двох держав в рамках Саміту тисячоліття в ООН у Нью-Йорку та Міністрів закордонних справ України і ІРІ під час роботи чергової сесії ГА ООН. У ході переговорів глави держав відзначили позитивну динаміку співпраці

двох сторін і підтвердили готовність до її подальшого поглиблення.

Українсько-іранські взаємовідносини значно активізувалися у 2001 році. Так, в січні 2001 р. з метою політичних консультацій в Україні з офіційним візитом перебував Міністр закордонних справ ІРІ С. Харразі. В лютому того ж року, Іран відвідали з робочим візитом Прем'єр-міністр України А.К.Кінах та Голова Верховної Ради України І.С.Плющ. У ході цих візитів було наголошено, що між Україною і Іраном відбулося значне підвищення політичного діалогу⁵.

Протягом 2001 року продовжувався динамічний політико-дипломатичний діалог високих посадових осіб двох країн. З метою підготовки державного візиту в Україну Президента ІРІ Сайєда Муххамада Хатамі з візитом в Україну перебував заступник Міністра закордонних справ ІРІ А.Ахані. Під час цього раунду консультацій сторони підтвердили незмінність політичного курсу у двосторонніх відносинах та наголосили на необхідності реалізації досягнутих в 2000-2001 роках домовленостей. Необхідно зазначити, що 2001 рік Україна та Іран завершили важливими двосторонніми переговорами, які відбулися наприкінці грудня під час офіційного візиту до Тегерана Міністра закордонних справ України А.М.Зленка. У ході візиту українською стороною було підкреслено, що вона "пропонує розпочати новий етап в українсько-іранських відносинах. Етап суттєвих зрушень в економічній сфері співпраці заради добробуту громадян двох країн"⁶. Було також заявлено, що резерви економічної співпраці сторін необмежені. Тоді ж Міністром закордонних справ України було заявлено, що Іран – це наш вигідний економічний партнер. І той товарообіг, який ми мали у 2001 році – понад 150 млн. дол. – це далеко не межа"⁷.

2002 рік в українсько-іранському співробітництві відзначився досить важливими зрушеннями. Відбулося третє засідання українсько-іранської комісії з торговельно-економічного співробітництва, яке очолював з української сторони перший віце-прем'єр-міністр О.Дубина, спостерігалось поглиблення співпраці в рамках проекту спільного виробництва літака АН-140, розширювалось співробітництво у виробництві двигунів Запорізьким заводом "Мотор – Січ", в експлуатації Ісфаганського металургійного комбінату і спорудженні та експлуатації теплових електростанцій в Ірані тощо.

Важливою подією у взаємовідносинах двох країн став державний візит в Україну в жовтні 2002 року Президента Ісламської Республіки Іран Сайєда Мухаммада Хатамі. Під час візиту були підписані Договір про основи взаємовідносин і принципи співробітництва між Іраном і Україною, який відкриває перспективу довгострокового співробітництва між двома країнами, торговельна угода та низка інших важливих документів.

Варто також відзначити, що нинішній Надзвичайний і Повноважний Посол ІРІ в Україні Ахмад Садек Бонаб в інтерв'ю газеті "День" заявив: "Наші відносини з Україною дуже добрі. Вони завжди базувалися на принципі взаємності інтересів... За даними митниці Ірану – зазначив Посол – рівень товарообігу між Іраном і Україною склав 200 млн. дол. США на рік".

Поряд з розвитком політичних, торговельно-економічних відносин зараз успішно розвивається співпраця двох країн у галузі освіти, науки і культури. У 2003 році близько 1500 іранських студентів навчаються у вузах України, та більш ніж 850 українських учнів та студентів у дванадцяти навчальних закладах України вивчають перську мову за сприянням Посольства ІРІ в Україні.

Отже, в цілому, можна сподіватися, що розвиток всебічного співробітництва між Україною та Іраном в майбутньому має хороші перспективи. Хоча його рівень нині є гідним і схвальним, але потенційні можливості у повній мірі ще не вичерпані.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Декларація про принципи і основні напрями відносин між Україною та Ісламською Республікою Іран (22 січня 1992 р.). – Київ, 1992.
- ² Політика і час. – 1995. – № 2. – С. 33.
- ³ Киевские ведомости. – 1999. – 8 декабря.
- ⁴ Джиджора В.Г. Україна та Іран: десять років дипломатичних відносин // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2002. – № 7. – С. 251.
- ⁵ Спільне комюніке Голови Верховної Ради України та Голови Меджлісу Ісламської Ради ІРІ (27 лютого 2002 р.). – Тегеран, 2001.
- ⁶ Див.: Джиджора В.Г. Указ. праця. – С. 253.
- ⁷ Анатолій Зленко. Від внутрішніх потреб до зовнішніх пріоритетів. – К., 2002. – С. 124.

Надійшла до редакції 10.01.2003